

ધાર્મિક નવલકથા સિરિઝ ૧ લી

चित्रकोटके घाटपर भइ संतनकी भीर
तुलसीदास चंदन घसे तिलक करे रघुबीर

—મહાત્મા—

તુલસીદાસજીનું — જીવનચરિત્ર.

પ્રયોજક અને પ્રકાશક—
ગૌર અંબાલાલ છગનલાલ ઝવેરા.
શીકા—(સ્ટેટ-ઈડર) મહિકાંઠા.

વિક્રમાબ્દ ૧૯૮૦ પ્રત ૨૦૦૦ ખ્રિસ્તાબ્દ ૧૯૨૪

આવૃત્તિ ૩ જી.

કિંમત— { ગ્રાહકો માટે ત્રણ આના.
છૂટક નકલના ચાર આના.

વિનંતિ પત્ર.

ગ્રાહકોને સાચી વાત જણાવવી એમાં કોઇ પાતના પ્રતિબંધ નથી. આ સીરીઝમાં મુખ્ય બે ઉદ્દેશો સમાયલા છે. એક તો લેખકનું નિર્વાહ સાધન, બીજું જનસમાજના વર્તનમાં કંઇક સદ્ભાવ ઉત્પન્ન કરવો.

સુહૃદગૃહસ્થો—હું લેખક તરીક ઓછેરો છું તે આપ સર્વેને વિદિત છે. તેમજ ગુર્જર ભૂમિપર ઓછેરા લેખકનો મુખ્ય આધાર. ઉદાર ગૃહસ્થો અને ઉત્સાહી ગ્રાહક બંધુઓ ઉપરજ છે. મારા જેવા ઓછેરા લેખકને અન્ય ગ્રાહકો વધારી આપવા મદદ કરવી તે આપ સુજ્ઞની ફરજ છે.

વિ. વાંચન અને તે કેવુ હોવું જોઇએ એ દરેક બંધુઓનુ અજ્ઞાત નહિ હોય, છતાં આ સીરીઝ મારા લેખો ઉપરથી અનુવાદ કરી, જાતે લખી, છપાવી અને જાતેજ વેચુ છું. તેમજ આ વાર્તાઓ કેટલાક પુસ્તકોના વાંચનની યાદગીરીમાંથી લખવામાં આવી છે. તો તેના મુળ લેખકોનો પણ આભાર માનું છું.

દરેક વાચક બંધુઓએ અન્ય ગ્રાહકો વધારી આપવા કૃપા કરવી. મારા ઓછેરા થયા બાદ મારા હિતચિંતકો તરફથી જે પ્રેમ, જીજ્ઞાસા દષ્ટિગૃત છે તે સદાને માટે ચાહું છું. સુજ્ઞ બંધુઓ આપ ગ્રાહક થઇ અન્ય ગ્રાહકો વધારી આપવા મહેરબાની કરશો.

સંવત ૧૯૮૭
જ-માષ્ટામી
અમદાવાદ.

આપનો સ્નેહાધીન,
ઓર અંબાલાલ છગનલાલ
વડા ગામ—(મહિકાંઠા)

શ્રી રામચંદ્રજીના પરમભક્ત

તુલસીદાસજીનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર.

जगत भयो नहि कोइ गोस्वामी तुलसो सरिस.
दियो अधर्म ही खोय रामायण रचि सुरसरी.

તુલસીદાસજીનુ નિવાસસ્થાન બાંદા જીલ્લાના રાજાપુર ગામમાં હતું. તેઓના પિતા ત્યાંના તહેસીલદારીના કામપર નોકરીએ હતા. અને તેઓની માતાનું નામ તુલસી હતું. દુર્દૈવવશાત તુલસીદાસના પિતા એઓને સાત આઠ વર્ષના બાળક મૂકી પરલોકવાસી થયા હતા. એકનો એક પુત્ર અને લાડકવાયો હોવાથી ૧૪-૧૬ વર્ષની અવસ્થાતક નિરક્ષર હતા. તદનંતર એક શ્રેષ્ઠ કુળની કન્યા સાથે, એઓનો વિવાહ ગયો હતો. સ્ત્રી, પરમ સ્વરૂપવંતી હોવાથી તુલસીદાસનું ધ્યાન રાત દિન સ્ત્રિમાંજ લાગી રહ્યું હતું. આઠ પ્રહર એ એની પાસેથી બહાર પણ નિકળતો નહિ હતો. પિતાનું એકઠું કર્યુ ધન ખર્ચાઇ ગયુ. "રોજ ખુલ્લો મૂકેલો જળનો હોજ કયાં સુધી ભરાઈ રહે છે?" તુલસીદાસજીના એવી રીતે સ્ત્રીમાં આશક્ત રહેવાનાં કારણથી તેની માતાને ભારી ખેદ થયો અને પુત્રને વ્યાપાર, ધંધા, નોકરી ચાકરી કરવાને બહુ બહુ સમજાવ્યો. પરંતુ તુલસીદાસના ધ્યાનમાં કંઇ પણ વાત આવી નહિં અને ઉલટો ઉત્તર આપ્યો જે, માતા? તુંજ અમારા બન્નેનું પાલન

કર. એવો ઉત્તર સાંભળી માતા મનમાં બહુજ દુ:ખી થઇ. મૌન્ય મૌન્ય બેસી રહી પાંચ છ વર્ષ એવી રીતે વીતી ગયાં, એટલે વહુને તેડવાને તેના પિયરનાં માણુસો આવ્યાં, એઓનું તુલસી દાસજીએ અપમાન કરી સ્પષ્ટ કહી દીધું જે અમો અમારી સ્રીને નહિ મોકલીએ. એ પછી માતાજીએ ખાનગીમાં માણુસોને કહ્યું જે તુલસીદાસ પ્રાત:કાળના સમયે એક કલાક સુધી સ્નાન આદીક નિત્ય ક્રીયા કરવાને જમનાજીના ઘાટ ઉપર જાય છે. એ વખતે તમો ડોલી લઇને આવજો, હું વહુને વિદાય કરી આપીશ. બીજે દિવસે તુલસીદાસ સ્નાનાદિક કરવાને જમનાજી ઉપર ચાલ્યો ગયો તે વખતે ત્હેની માતાએ તુલસીદાસજીની વહુને તેના પિયર વિદાય કરી દીધી.

અહિં તુલસીદાસ સ્નાન આદિક કાર્યથી પરવારી ખભા ઉપર ધોયેલી ધોતી, હાથમાં જળની ઝારી અને એક પીતામ્બર પહેર્યું હતું ને ઘેર આવ્યો. પહેલાં તો તેણે સર્વત્ર જોયું, પરંતુ જયારે સ્રી ઘરમાં ન જોઈ ત્યારે માતાને પૂછયું–" માતા ? એ કયાં ગઇ ? માતાએ એને પિયર મોકલવાનો વૃતાંત કહી સંભળાવ્યો. એ વાત સાંભળતાંજ એકદમ નંગ ધડંગ ખભા ઉપર ધોયલી ધોતી નાખી, હાથમાં જળની ઝારી લઇ શ્વાસભેર ઘરમાંથી નિકળી ગયો, અને એ વાતનું કંઇ ધ્યાન નહિ હતું કે હું નવસો (નાગો) કઇ દિશામાં જાઉં છું. અને સપાટાબંધ પોતાના સસરાના ઘર તરફ ચાલી નિકળ્યો. તેને પ્રેમરૂપ રસીએ એવો જકડ બાંધી દીધો હતો કે કાંઈ પણ તેને સૂજ પડતી નહોતી. પરંતુ એના નિષ્કપટ પ્રેમને જોઇ પરમદયાળુ ભક્તવત્સલ શ્યામ સુંદીર પરમાત્માએ દયાળુ અંત:કરણમાં વિચાર કર્યો કે

એનો એવો નિષ્કપટ પ્રેમ હમણાંજ જો મ્હારા ઉપર થઇ જાય તો એનો કેટલો ઉપકાર થઇ જાય? ઠીક તો એના એવા પ્રેમને હમણાંજ હું મ્હારી તરફ ખેંચી અનુગ્રહ કરૂં છું. અહીં તો ભગવાનનો એવો સંકલ્પ થયો. ત્યાં તુલસીદાસજી સસરાને ઘેર પહોંચ્યા કે સાસુ વિગેરેએ જમાઈની એવી દશા જોઇ વિચાર કર્યો જે અહીં જો એવા નાગા દોડી આવ્યા તો એની વૃદ્ધ માતા તો હતી. કંઇ પરલોક તો પહોંચી નહોતી ગઈ? એવા કારણથી લોક રીત અનુસારે સર્વે પોતાના નેત્રમાં આંસુ લાવ્યાં એટલે તુલસીદાસે કહ્યું જેઃ—

મ્હારી પ્રિય સ્ત્રિને તો કંઇ અશુભ થયું નથી ને? અને એમ જોઇ તુલસીદાસની આંખોમાં પણ અશ્રુધારા વહેવા લાગી. એવા પ્રકારે તુલસીદાસનું એકાએક રૂદન સાંભળીને દાસીએ તેની સ્ત્રિને ખબર કરી દીધી; તે તો વળી પતિને આ વિઘ્નકારક અતિ-રૂપ આસક્તિ પોતાનામાં છે એવું જાણતી પણ હતીજ. એટલે એ વાતને છુપી રાખવાને પોતાનાં માતપિતાને કહેવા લાગી.

માતા પિતા? મ્હારા પતિને કોઈ કોઈ વખત એવો ઉન્માદ થઇ જાય છે, ત્યારે એવા નાગા રૂપમાં ફરતા રહે છે. હમણાં એ વાતમાં દુઃખી થવાનું કાંઈ કારણ પણ નથી. આ વાત સાંભળી સસરાએ જમાઇને વસ્ત્ર આદીક આપી ઘરમાં સ્ત્રી પાસે જવાની આજ્ઞા કરી દીધી. તુલસીદાસજીનો ઘરમાં પગ હતો ને ભગવાનની કરૂણારૂપ એ સ્ત્રીએ એ વખતે નિષેધ કરતાં સમજાવ્યા કે હે સ્વામીન્ આપ મારા લીધે આટલું કષ્ટ સહન કરી લોકલજ્જા તથા પ્રતિષ્ઠાનો ત્યાગ કરી આવ્યા છો. પરંતુ આવો તમારો પ્રેમ હમણાંજ પરમકૃપાળુ ભક્તવત્સલ શ્યામ સુંદીર કમળનેત્ર

ધનુર્ધારી શ્રીરામચંદ્રજીમાં લગાડયો હોત તો કેટલા ઉત્તમ અને અક્ષય સુખના ભાગ્યવાન થાત. નાથ ? મ્હારૂં આ શરીર સુંદર અને રૂપવાન છે. પરંતુ વાસ્તવિક રીતે જોતાં મળ મૂત્ર આદિકથી ભરેલું છે નાક, કાન, મુખ આદિ અનેક પ્રકારનાં મળથી ભરેલાં છે. અને શરીરમાં પણ હાડ, માંસ, રૂધીર સિવાય બીજું શું છે ? એ કારણથી આવા, તુચ્છ મલીન અને નાશવાન શરીરપરનો પ્રેમ, આપ શ્યામ સુંદીર શ્રીરામચંદ્રજી તરફ અર્પણ કરો ને મને દઢ આશા છે કે આપનું પરમ હિત થશે.

એટલુજ ઉપદેશમય કથન સાંભળતાં તુલસીદાસજીએ વિચાર કર્યો–નેત્ર ખુલ્લાં કરી શાન્ત થઇ તત્કાળ મજલ દર મજલ ચાલતાં ચાલતાં કાશીજીમાં આવી મણીકર્ણીકાના ઘાટપર મુકામ કરી દીધો. ઘાટ ઉપર પડયા રહ્યા છે અને મુખમાંથી રામનામ શબ્દની ધુન લાગી રહી છે અને શ્યામ સુંદર રામચંદ્રજીનાં દર્શન કરવાને માટે કોઈ મહાત્માને ગુરૂ કરવાની ઉત્કૃષ્ટ ઇચ્છા થઇ રહી છે. એટલામાં નરહરિ સ્વામી પ્રાતઃકાળનું સ્નાન કરીને પોતાના આશ્રમ તરફ જઈ રહ્યા હતા. એઓ હૃદયદ્રાવક રામનામની ધુન સાં[illegible]ો સમજયા કે આ કોઈ આર્ત તથા પ્રેમી પુરૂષ છે. [illegible]ા સ્હામે જઇ સર્વ વૃતાન્ત સમજી લીધો અને તુલસીદાસજીએ અદ્યપાન્ત પોતનો ભાવ દર્શાવ્યો. પ્રાર્થના કરી જે આ શરીરને શ્રી ભગવાન રામચંદ્રજીનાં દર્શન કરાવો તો આ શરીરને બાહ્ય રૂપમાં રાખી શકું છું નહિં તો શ્રી ગંગાર્પણ કરૂં છું. આ સાંભળી નરહરિ સ્વામીએ વિચાર કર્યો જે જયારે ભક્તના નેત્રમાં પ્રેમઅશ્રુ આવી રહે છે ત્યારે પરમકરૂણામય પરમાત્મા તેને અવશ્ય શુદ્ધિમાં લાવે છે. પરંતુ આતો અત્યંત આતુર અને સર્વ શરીરને અર્પણ કરવાને ઉદ્યત થઇ રહ્યો છે. તો શું એને

ભગવાન પ્રાપ્તિ નહિ થાય? એમ વિચારી કહેવા લાગ્યા જે ઉઠ કાંઇ ચીન્તા ન કર. આ જન્મ અને આ શરીરમાં હપણાંજ ત્હને દર્શન થશે.

તદનંતર ગુરૂના ચરણોમાં તેમની સેવા ચાકરી કરતાં કરતાં તુલસીદાસજી ૫–૬ વર્ષમાં તો વેદશાસ્ત્રસંપન્ન થઇ અને પરમ અનુરાગરૂપ ભક્તિનું સાધન કર્યું. એક દીન નાવમાં બેઠા બેઠા નિત્યક્રિયા કરવાના નિમિત્તથી ગંગાની પેલીપાર ગયા. ત્યાં શૌચક્રીયા આદિથી પરવારી અને કેટલીક શૌચક્રિયા જળમાં નાંખી દીધી. જળ અપવિત્ર થતાં તેમાંના એક પિશાચની તૃપ્તિ થઇ ત્યારે, પિશાચે બહાર આવીને કહ્યું જે મારી પાસે કંઇક સોનું હિરા, મોતી આદિક ધન માગો. તુલસીદાસજીએ કહ્યું મને ધનની આવશ્યકતા નથી. પણ ત્હારામાં શક્તિ હોય તો મને શ્યામ સુંદીર ભગવાનનાં દર્શન કરાવ. પિશાચે જવાબ વાળ્યો. એ કામ તો મારાથી થવું ઘણુંજ કઠીણુ છે. પરંતુ હું તમને એક ઉપાય બતાવું છું એ પ્રમાણે તમો કાર્ય તો કરજો. નિસંદેહ આપની ઇચ્છા પૂર્ણ થશે. એ ઉપાય એવો છે જે આજ કાલ ગંગાતટ ઉપર વાલ્મિકી રામાયણની કથા થાય છે ત્યાં શ્રોતાઓમાં એક એવો માણસ છે કે જેનું શરીર કોઢથી ગળી ગયું છે અને તે પુરૂષ ત્યાં આવી બેસે છે. કથા સમાપ્ત થયા બાદ તમો તેના ચર્ણોમાં પડી જજો છોડતા નહિ. એ વખતેજ તે તમને શ્રીરામચંદ્રજીના દર્શન કરાવી દેશે. એવે પ્રકારે તુલસીદાસજી કથા સમાપ્ત થયા બાદ તેની પાછળ પાછળ જવા લાગ્યા. થોડા વખતમાં નગર બહાર નીકળતાંજ એ કોઢિયા પુરૂષે પૂછ્યું કે ત્હમો મ્હારી સાથે કેમ આવો છો? તમારે શું જોઇએ છે? અને મ્હારા

જેવા ગરીબ માણસથી તમને શું મળી શકશે? ત્યારે તુલસીદાસે તેના ચરણ પકડી રાખીને કહ્યું જે મહારાજ? મને શ્રીરામચંદ્રજીના દર્શન કરાવો ત્યારે કોઢીયો સમજ્યો જે હવે આ માણસ મારો પીછો છોડશે નહિ. તત્કાળ કોઢી સ્વરૂપનો ત્યાગ કરી તેમણે પોતાનું સાક્ષાત્રૂપ ધારણ કરી દીધું. અને એ સાક્ષાત્ પવન કુમાર હનુમાનજીજ હતા. તેઓએ તુલસીદાસજીનો પરમભક્તિભાવ અને દ્રઢનિશ્ચય જાણી ધીરજ આપી કે તમને રામચંદ્રજીના દર્શન થશે એમાં કાંઇ સંદેહ સમજશો નહિ અને જયારે તમો મ્હારૂં સ્મરણ કરશો ત્યારે હું તમને તરતજ દર્શન આપીશ એમ કહી હનુમાન અંતર્ધ્યાન થઇ ગયા.

કેટલાક દિવસ પછી તુલસીદાસજી ગંગા તટપર રામાયણનું પુસ્તક પહેલવહેલું બનાવતા હતા. એજ સમયે ગંગાની પેલી પાર ઘોડા ઉપર સ્વાર થયલી એક શ્યામ સુંદર મુર્તિને જોઇ, પરંતુ આશ્ચર્ય સહિત મનમાં વિચાર કર્યો જે; આ કોઇ રાજકુમાર છે. તરતજ એ મુર્તિ ત્યાંથી અંતરધ્યાન થઇ ગઇ. એ પછી કેટલાક દિવસ બાદ તુલસીદાસજી શોચ કરવા લાગ્યા. કે જુઓ આટલા દિવસ થયા પરંતુ હજુ શ્રી રામચંદ્રજીનાં દર્શન નહિ થયાં? અને મનમાં આકુળ-વ્યાકુળ થઇ. પવન કુમાર (હનુમાન)ની સ્તુતિ કરી. સ્મરણ કરતાં તરતજ શ્રી હનુમાનજી પ્રગટ થયા, તુલસીદાસજીએ હાથ જોડી વિનંતિ કરી જે, હે ભગવાન, શુ કારણ છે જે હજુ સુધી આપે દર્શન કરાવ્યાં નહિ, શ્રી હનુમંતે કહ્યું જે અમુક દિવસે ગંગાની પેલેપાર ઘોડા ઉપર સ્વારની જે શ્યામસુંદરની મુર્તિ પ્રગટ થઈ હતી, તે પોતેજ શ્રી રામચંદ્રજી હતા અને કેમ કહો છો જે મને દર્શન થતાં નથી,

ત્યારે તુલસીદાસજીએ કોઇ રાજપુત્રનો મનમાં સંદેહ નિવેદન કરી ઘણાજ કરૂણ સ્વરથી પરમાત્માની પ્રાર્થના કરી કે, હે શ્યામ સુંદીર, હે પરમકૃપાનિધિ હું કેવો અભાગી છું કે આપે પોતે દર્શન દીધાં, પરન્તુ મને આપના દર્શનનો પૂર્ણ લાભ મળ્યો નહિ, મારા રોમરોમમાં પાપ ભરેલું છે.

પરંતુ હે દિનબંધુ આપે અજામિલ આદિનો ઉદ્ધાર કર્યો અને શરણાંગતનો ત્યાગ કરતા નથી એમ વેદ શાસ્ત્ર પણ કહે છે. તો હે કૃપાસિંધુ, હું આપના ચરણ શરણમાં આવ્યો છું એ કારણથીજ આપ મને દર્શન આપી મારો ઉદ્ધાર કરો. ત્યારે હનુમાનજીએ તેને હૃદય સાથે લગાડીને સમજાવી પટાવીને કહ્યું જે તમો ધીરજ રાખો ફેર સાક્ષાત્ દર્શન થવાનો કોઇ વખત આવશે ખરો, હમણાંજ તમો ચિત્રકુટ જાઓ અને ત્યાં પ્રભુની એવા પ્રકારે સેવા કરતા રહો "કે જેવો તમારો પ્રેમ તમારી સ્ત્રી ઉપર હતો" એ પછી થોડા દિવસમાંજ તમને શ્યામ સુંદીર પ્રભુનાં દર્શન થશે, એવા પ્રકારે ચિત્રકોટ ઉપર જઇ તુલશીદાસજી શ્રી રામચંદ્રપ્રભુની સેવા કરવા લાગ્યા, ને તેમ ઘણા દિવસો વિતી ગયા પરન્તુ દર્શન થવાનો પ્રસંગ આવ્યોજ નહિ.

એક દિવસ ચંદન ઘસી રહ્યા હતા, ને અંતઃકરણમાં પ્રભુનાં દર્શન કરવાને આકુળ વ્યાકુળ થઇ રહ્યા હતા. નેત્રોમાં અશ્રુધારા વહેવા લાગી, જયારે યોગી સંન્યાસીઓને કષ્ટની માળા ફેરવવાથીજ પ્રભુના દર્શનનો યોગ પ્રાપ્ત થાય છે તો મ્હારાં આંસુ રૂપી દાનોની માળા ફરી રહે છે તો શું! પ્રભુ મને પોતાના દર્શનનો લાભ નહિ આપે? એવા અસીમ (અંતઃકરણના) પ્રેમને જાણી ભગવાન શ્યામ સુંદીરને મનમાં કરૂણાનો પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો,

અને આ ભક્ત શિરોમણીનો અંત જોઇને ભગવાને તદતજ આઠ વર્ષના બાળકનું મનોહર રૂપ ધારણ કરી, તુલશીદાસજીના સામા આવી, બાબાજી ? કહીને નમસ્કાર કર્યા અને તુલસીદાસજી પાસે આવી બેસી ગયા. તુલશીદાસ પણ એવા સુંદીર બાળકને જોઇને ઘણાજ પ્રસંન્ન થયા, પરંતુ ફેર સંદેહગ્રસ્ત થવાના કારણે અને મનને વ્યાકુળતાના કારણથી બરાબર ધ્યાન રહ્યું નહિ, ત્યારે શ્રી હનુમાનજીને ચીંતા થઈ, અરે શું ? આવો સારો વખત પણ તુલસીદાશના હાથથી જવાનોજ ! એવા કારણથી પોતે એક પક્ષીનું રૂપ ધારણ કરી, સ્હામે વૃક્ષ ઉપર બેઠા. અહીં બાળ શ્રી રામચંદ્રજીએ તુલશીદાસજીને પૂછયું-જે-બાબાજી ! હું મારા હાથે તમારા ચંદનનું તિલક કરૂં કે કેમ ? તુલશીદાસજીએ કહ્યું કે ઠીક (તિલક કરો) પ્રભુ શ્યામસુંદીર પોતાના હસ્તથી, પોતાની ન્હાની ભ્રકુટીપર ચંદન લગાડવા લાગ્યા. તે વખતે તુળશીદાસજી ચંદન ઘસતા હતા, ત્યારે પેલા પક્ષીના રૂપમાં બેઠેલા હનુમાનજીએ કહ્યું જેઃ—

चित्रकुटके घाटपर, भई संतनकी भीर;
तुलसीदास चंदन घसे, तिलक करे रघुवीर.

એવું કહેતાં પણ તુલશીદાસજીનુ ધ્યાન વૃક્ષ ઉપર બેઠેલા પક્ષી (હનુમંત) ઉપર ગયું નહિ. બીજીવાર પણ આ દોહરો હનુમાનજીએ લલકારીને કહ્યો.

તદનંતર શ્રી રામચંદ્રજીએ કહ્યું જે-બાવાજી ? હું આપને દર્પણ બતાવું છું, દર્પણ જોતામાંજ તુલસીદાસજીએ ભગવાન શ્રી રામચંદ્રજીની તેજસ્વી આંગળીઓ જોઇ લીધી, એટલામાંજ શુક-રૂપ હનુમાનજીએ પેલા દોહરાને ત્રીજીવાર બોલવા માંડયો, ત્યારે

તો તુલશીદાસજીને જ્ઞાન થયું, અને સુંદીર કમળ નેત્રધારી ભગવાન શ્રી રામચંદ્રજીનાં સાક્ષાત દર્શનનું દિવ્ય સુખ પ્રાપ્ત થયું.

એ પ્રમાણે શ્રી રામચંદ્રજીના ઉપાસક બહુજ નિર્મલ જગતના ત્રાસનો નાશ કરવાવાળા તુલસીદાસજીએ મનમાં પ્રસન્ન થઇને ચીત્રકુટમાંથી પાછા આવીને કાશીમાં વાસ કર્યો. કાશીમાં તુલસીદાસજીનું મહા મહત્વ પ્રગટ થતાં. નિરંતર લોકોની ભીડ તેમની પાસે વધવા લાગી. રાજાઓ પણ ચરણોમાં પ્રણામ કરીને પડયા રહેવા લાગ્યા. અને બીજા બુદ્ધિમાન વિદ્વાનનો પણ આવવા લાગ્યા.

આ પ્રમાણે તુલસીદાસજી કેટલાક દીવસો સુધી કાશીમાં રહીને પછી અયોધ્યાજીમાં આવ્યા. ત્યાં અનેક સત્સંગો કર્યા. અને અહર્નીશ શ્રી રામચંદ્રજીના પ્રેમરંગમાં રંગાઇ રહેવા લાગ્યા. જયારે સવત ૧૬૩૧ ના ચૈત્ર માસમાં સુખ દેવાવાળી રામનવમી આવી. ત્યારે અત્યન્ત આનંદ પામી. આદરસહ ભાનુકુળઇશ શ્રી રામચંદ્રજીનું સ્મરણ કરી. મંગળવારને દીવસે તુલસીદાસજીએ પ્રસન્ન થઇને શ્રી રામાયણ રચવાનો આરંભ કર્યો. અયોધ્યામાંજ બાળકાન્ડ સંપૂર્ણ કરીને પાછા આનંદ પૂર્વક તુલસીદાસજી કાશીમાં આવ્યા. કાશીમાં આવીને ઉત્તમ માર્ગને સુચવનારી વિનયપત્રિકાઓ અને ગીતાવલી આદી સુંદર ગ્રંથોની પણ રચના કરી. આ પ્રમાણે પૂર્ણ સુખ પૂર્વક તુલસીદાસજી કાશીમાં રહેતા હતા. ત્યારે એક પ્રબળ પંડીત કાશીમાં આવ્યો. તે પંડીત દુદંભી વગડાવતો. કાસીના સર્વ વિદ્વાન પંડીતોને જીતવાનો વિચાર મનમાં કરીને આવ્યો હતો. અને કાશીના મહારાજાએ પણ સર્વ પંડીતોને આમંત્રણ કરીને મોટી સભા બોલાવી. અને સભા માં

જે પંડીત કાશીના પંડીતોનો પરાજય કરવા આવ્યો હતો તેણે સર્વ પંડીતોને કહ્યું કે;-કે આ સભાનો એક પ્રમુખ સ્થાપો કે જેના કહેવા ઉપર જય-પરાજયનો આધાર રહે; જીતવા આવનારા પંડિતનાં આવાં વચન સાંભળીને કાશીનિવાસી સર્વ પંડીતોના મનમાં મોટો વિચાર ઉત્પન્ન થયો અને તેમણે આ પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો કેઃ—

એનો ઉત્તર અમો આવતી કાલે આપીસુ. એ પ્રમાણે કહીને સર્વ બ્રાહ્મણો પોતપોતાને ઘેર ગયા. અને શિવજીનું ધ્યાન ધરીને વિનંતી કરવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ અમારી આબરૂ તમારા હાથમાં છે. એ પછી શ્રી શંકરે સ્વપ્નમાં કહ્યું કે જય-પરાજયનું કામ તુલસીદાસના હાથમાં રાખો. એ સ્વપ્નથી આનંદ પામેલા પંડીતો રાજસભામાં આવીને રાજાની રૂબરૂમાં પ્રતિપક્ષિ પંડીતને કહેવા લાગ્યા કે અમારા સર્વનો અધ્યક્ષ તુલસીદાસ છે, માટે જય-પરાજયની વાત એના હાથમાં છે, રાજાએ કહ્યું કે;-

આપણે રાજાને ત્યાં શી રીતે બોલાવી જઇયે. માટે આપણે સર્વે તુલસીદાસને ઘેર ચાલો. એ પ્રમાણે કહીને સર્વ પંડીતો તુલસીદાસને સાથે લઇને કાશી રાજાને ઘેર આવ્યા. અને રાજાએ તુલસીદાસનો યોગ્ય સત્કાર કર્યો. પછી તુલશીદાસ જીએ કહ્યું, વાદવીવાદ અહીં નહી બને. ને મારે ઘેર ચાલો. એ એ પછી સર્વે તુલસીદાસજીને ઘેર આવ્યા. અને તુલશીદાસે એક શિષ્યને બોલાવીને કહ્યું કે આ નાગરવેલનાં પાન પાંચ છે, તે લઇને સર્વ પંડીતોને વહેંચી આપ. આ પ્રમાણે પોતાના ગુરૂનું વચન સાંભળીને શિષ્યે તુરતજ પાંચ પાન તે પંડીતોને વહેંચી આપ્યાં. તો પણ તે શિષ્યના હાથમાં પાંચજ પાન રહ્યાં. આવી રીતેની તુલસીદાસજીની પ્રભુતા જોઇ. વિદેશી પંડીત કે જે

વિવાદ કરવા આવ્યો હતો તેણે વિવાદ કરવાની ઇચ્છાનો ત્યાગ કર્યો. ત્યારે તુલસીદાસજીએ તે વિદેશી પંડીતને બોલાવીને તેના હાથમાં રામાયણ આપીને કહ્યું કે-" જે ખંડનમંડન પક્ષ છે તે પ્રથમ સર્વ આમાં જોઈ લ્યો. અને જો આમાં ન મળે તો આવી ને મારી જોડે શાસ્ત્રાર્થ કરજો, એ પ્રમાણે તુલસીદાસજીના કહેવાથી વિદેશી પંડીતે રામાયણ લીધી. અને પોતાના ઉતારા ઉપર આવીને અવલોકન કર્યું. તો રામાયણમાંના સર્વ શાસ્ત્રોનો તથા પુરાણોનો નિર્ણય જોયો. તે વિદેશી પંડીતને જે પક્ષમાં વિવાદ કરવાની આકાંક્ષા હતી તેનું સમાધાન પણ રામાયણમાંજ મળી આવ્યું. આ રામાયણમાં સર્વનો સાર છે. એ શ્લોક જે વંદનામાં છે તેની કાંઇ પણ હાની થઇ નહિ. એટલે કે સર્વ તેમાંજ છે. એમ સિદ્ધ થઇ ગયું.

એ પછી પંડીતે તુલસીદાસજીના ઘરની પ્રદક્ષિણા કરી. તુલસીદાસજીની ચર્ણરજ મસ્તક ઉપર ધારણ કરી. પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગી તે પછી તે પંડીત તુલસીદાસજીનો શિષ્ય થયો અને પોતાની સર્વ વસ્તુઓ તેમને અર્પણ કરી. અને ગોસ્વામિ તુલસીદાસજીએ તેમને રામ ભક્તિનો ઉપદેશ આપ્યો. અને તે પછી તે પંડીત અભીમાન છોડીને પોતાને દેશ ચાલ્યો ગયો એના ગયા પછી કાશીમાં એક ચેટકી આવ્યો હતો. તેણે મંત્ર બળ દ્વારા એક યક્ષણીને સાધી હતી તેના બળવડે તેની આખા નગરમાં પુંજા થઇ અને મનુષ્યોમાં તે પદ્ધિને પામ્યો. કોઇ સકામ વૈષ્ણવ તે ચેટકવાળા સિદ્ધની પાસે ગયો. અને તેણે તેને પોતાની પાસે રાખ્યો. એ ચેટકની સ્રિ સાથે સ્નેહ થતાં તે વૈષ્ણવ તે સિદ્ધની સ્રિ લઈને ચાલ્યો ગયો.

સ્હવાર થતાં ચેટકી જેવો ઉઠયો કે પોતાની સ્રિને ઘરમાં નહીં જોતાં મોટો ક્રોધ કરીને યક્ષણીને બોલાવીને કહ્યું–કે હમણાંજ નગરના રાજાને પકડી લાવ. અને તે સાધુ વૈષ્ણવ મારી સ્રિને લઈ જવા પામે નહી. આવી તેની આજ્ઞા થતાંજ યક્ષણી દોડતી ગઇ અને પલંગ સહીત રાજાને ઉપાડી લાવી. યક્ષણીએ રાજાને કહ્યું કે: કાશીમાં કોઇ સાધુ રહેવા ન પામે તથા સર્વ તિલક ધોવરાવી સર્વની માળાઓ તોડી નાખી મારા કુંડમાં નખાવી દેવી. હે રાજા, જો આ પ્રમાણે નહી કરે તો નિશ્ચય જાણજે કે ત્હારૂં ઘર ખરાબ કરી નાખીશ. પછી રાજાએ કહ્યું કે:-

મને મારે ઘેર પહોંચાડી દે એટલે કાલથીજ હું હુકમ કરીશ. આ પ્રમાણે હકીકત સાંભળી રાજાને તુરત ઘેર પહોંચાડી દીધો. અને પ્રભાત થતાંજ રાજાએ હુકમ કર્યો જે હે સીપાઇઓ, સર્વ સાધુઓના ગળાની માળાઓ તોડી નાખો અને તેઓમાં તીલક બળાત્કારે ધોવરાવી નાખો. અને તે સાધુઓની સર્વ માળાઓ સિદ્ધના કુંડમાં નાખી દો. આ આજ્ઞાની વિરૂદ્ધ કોઇએ પણ ચાલવું નહી.

એ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા થતાં સર્વ સેના ચાલી અને જળ લઇને સાધુઓનાં તિલક ધોવરાવવા લાગી. ઘણાઓની માળાઓ તોડી તોડીને સિદ્ધનો કુંડ ભરી દીધો. તેથી કાશીમાં હાહાકાર થઇ રહ્યો અને સર્વ સંતોના મનમાં દુઃખ ઉત્પન્ન થયું.

કોઇ ધુતારાએ જઇને ચેટકીને કહ્યુ કે–તમે તુલસીદાસની માળ કેમ તોડાવતા નથી? અને તિલક ધોવડાવતા નથી? આ વાત ધુતારાની સાંભળીને ચેટકી સર્વ સેનાને તૈયાર કરીને કોપ કરીને વાજાં વગડાવીને ચાલ્યો. નગરના સર્વ લોકો જોવાને દોડયા. એટલામાં વૈષ્ણવે તુલસીદાસની પાસે આવીને આ પ્રમાણે કહ્યું–

કે તમારી માળા કંઠી તોડવાને માટે ચેટકી આવે છે. આવી વૈષ્ણવની હકીકત સાંભળીને તુલસીદાસજી બોલ્યા-"કે જેની માળા અને તિલક છે તેની વાત તે જાણે." જયારે પેલો ચેટકી તુલસીદાસજીની પર્ણકુટીની નજીક આવ્યો ત્યારે એક મહા ભયંકર આંધી આવી. એટલે તે આંધીના પવનના પ્રભાવથી સર્વ સેના ઉપડીને ગંગાજીમાં પડી. અને ચેટકીને પણ શરીરનું ભાન રહ્યું નહી. ને ચેટકીના મોંમાંથી રૂધીરની ધાર વહેવા લાગી. અને તે ગંગાજીની મધ્યમાં ડુબતાં ડુબતાં જેમ તેમ કરીને કીનારા પર આવ્યો. અને રક્ષા કરો, રક્ષા કરો, એમ કહીને તુલસીદાસજીના ચરણોમાં પડયો. અને વિનંતી કરવા લાગ્યો કે મેં અજાણપણાથી સંતોને દુઃખ આપ્યું છે. મારો અપરાધ ક્ષમા કરો.

હે તુલસીદાસજી આપ કરૂણાના સ્થાન છો. ચેટકીની નમ્રતા જોઇને ગુસાંઇજીએ મંદ હાસ્ય કરીને કહ્યું કેઃ તું સંતોની દાસના સમાન સેવા કર. ને એક વર્ષ સુધી સાધુઓનું ઉચ્છિષ્ટ ખા અને ભોંય સુવે તો પવિત્ર થાય. એમાં જરા પણ અસહ્ય નથી. ચેટકીએ તુલસીદાસજીના કહેવા પ્રમાણે કર્યું;-અને યક્ષણી સહીત સદ્ગતીને પામ્યો.

હવે રામનવમી આવી ત્યારે તુલસીદાસજીની પર્ણકુટીમાં ઘણા સંત મહાત્માઓ એકઠા થયા. અને રામનવમીનો નહોત્સવ ઠાઠમાઠથી કર્યો તેમ સઘળી રાજ વિભૂતીઓ પણ એકઠી કરી હતી. ત્યાં બહુજ ભીડ થઈ હતી. અને સર્વના મુખમાં રામનામોચ્ચાર છાઇ રહ્યો હતો. ત્યાં એક અયોધ્યાનો ચમાર આવ્યો. તે અનેક પ્રકારે પ્રસન્ન થઇ રહ્યો હતો. પણ તે સમયે બહુજ ભીડ હોવાને લીધે તે ચમારને દર્શન ન થતાં તેણે જન્મ મનોરથ બોલીને સંભળાવ્યું કે મને તુલસીદાસજીનાં દર્શન થયાં નહી.

આ વાત કોઈ એ તુલસીદાસજી પાસે આવીને કહેતાં તુલસીદાસજી તેજ સમયે પ્રભુના કાર્યને ત્યાગીને તે ચમાર જયાં હતો ત્યાં ગયા. અને ચમારને પૂછયું કેઃ—" તમે કયાંના રહીશ છો ?" ચમારે કહ્યું કેઃ—હું અયોધ્યાનો રહેવાસી છું. ચમારને અયોધ્યાનો રહેવાવાળો જાણીને તુલસીદાસજીનાં બન્ને વિશાળ નેત્રોમાં પ્રેમાશ્રુઓ ભરાઇ આવ્યાં અને તુલસીદાસજીને હ્રદય સાથે લગાવીને પર્ણકુટીમાં લઇ ગયા અને વારંવાર તેને સમજાવીને કહેવા લાગ્યા કેઃ—તું અયોધ્યામાં જઇને—આ વિભૂતિનું-પ્રભુશ્રી રામચંદ્રજીના ચરણોનો સેવક છું વારાણસી-કાશીમાં રહું છું. આવા આવા તુલસીદાસજીના ઘણા પ્રભાવો છે કે જેનું વર્ણન કરતાં હમારૂં મન તૃપ્ત થતુંજ નથી.

એક સમય તુલસીદાસજી સંતસમાજને સાથે લઇને પરોઢમાં વહાણમાં બેસીને—જળ માગ અયોધ્યા જવા નીકળ્યા. જયાં સરયૂ અને ગંગાનો સંગમ થાય છે ત્યાં જયારે તુલસીદાસજી પહોંચ્યા ત્યારે ત્યાંના લોકોને રાજાનું, ઘાટનું, ઘાટવાળાનું તથા ઘાટની પાસે જે ગામ હતું તે ગામનું, એમ ચારે નામ તુલસીદાસજીએ પૂછયાં. એ પ્રમાણે તુલસીદાસજીના પૂછવાથી લોકો મસ્તક નમાવીને કહેવા લાગ્યા કેઃ—અહીંના રાજાનું નામ રામસીંહ છે. ઘાટવાળાનું નામ રામદાસ છે અને આ ગામનું નામ રામપૂર કહેવાય છે અને આ ઘાટનું નામ રામઘાટ છે અહીં જગાત લેવાય છે. કર આપ્યા સિવાય કોઇને જવા દેવામાં આવતા નથી. માટે તમો પણ કર આપો. તુલસીદાસજીએ જયારે ચારે સ્થાનોનાં નામ રામ શબ્દ યુક્ત સાંભળ્યાં ત્યારે તેમના નેત્રોમાં પ્રેમાશ્રુ ભરાઇ આવ્યાં. અને મંદહાસ્ય કરીને બોલ્યાઃ કર આપીને અમે

જલદી જઇએ છીએ. એમ કહી કર આપ્યો. ને રામપુરનો રાજા તુલસીદાસજીના દર્શન અર્થે આવ્યો અને તુલસીદાસજીના ચર્ણમાં પડીને કહેવા લાગ્યો કે–હે પ્રભુ હું તમારો દાસ છું. અને અહીં એક ભંડારો થાય તો સારૂં. અને મને કંઠી બાંધો કે હું પરમપદને પામું.

તુલસીદાસજીએ રાજાની વિનંતી સ્વીકારી. રાજા ઉપર કૃપા કરીને ત્યાં સાધુઓનો ભંડારો કર્યો અને રામસિંહે પણ પુષ્કળ દ્રવ્ય ખર્ચ્યું. અને મહોત્સવ કર્યો અને તુલસીદાસજીના ઉપદેશથી રાજા સહિત તે સર્વ દેશ શ્રી રામચંદ્રજીનો અનન્ય ભક્ત થઇ ગયો. અને નિરંતર સંતોની સેવા કરવા લાગ્યો. રામસિંહે તુલસીદાસજીની પાદુકાઓ પોતાના ઘરમાં રાખી. અને પૂજન કરીને અહર્નીશ આનંદ કરવા લાગ્યો.

કાશીમાં રહેતાં તુલસીદાસજીને કંઇક પરિચયનો અનુભવ થયો હતો તે અત્રે ટાંકું છું–કે ભૈરવનાથનો કાશીમાં મોટો પ્રભાવ છે તેમણે મનમાં એવો વિચાર કર્યો કે તુલસીદાસ મારૂં ભજન કરતો નથી. માટે તેને મારો કંઇક પ્રભાવ બતાવું. એ પ્રમાણે વિચાર કરીને ભૈરવનાથે તુલસીદાસની પુજામાં વિઘ્ન આદર્યું ને એવુ દુ:ખ ઉત્પન્ન થયું કે તુલસીદાસજીએ જાણ્યું પીડાથી દેહ છુટી જશે. ધીરજ રાખીને તુલસીદાસજીએ ઉપાયો કર્યા. પણ હાથની પીડા શાંત્ત થઈ નહી એ સમયે તુલસીદાસે હનુમાનજીનું સ્મરણ કર્યું. અને હનુમાને ભૈરવનાથ ઉપર કોપ કર્યો. એ પછી મહાદેવજીએ ભૈરવનાથને આ પ્રમાણે કહ્યું–કે જે શ્રી રામચંદ્રજીના ભક્તને દુ:ખ આપતા નથી તે મને પ્રાણથી પણ વહાલા છે. માટે તમે તેને વંદન કરો અને તેમ કરવાથી મારી તમારા

ઉપર પ્રીતિ ઉત્પન્ન થશે. આવાં શીવજીનાં વચન સાંભળીને ભૈરવનાથે તુલસીદાસજીની વંદના કરી.

એક દીવસ તુલસીદાસજીએ ભંડારમાં ઘણી ભેટો આપવા માંડી. અને તેમાં ઘણા લોકો ભેગા થઇ ગયા. એ સમયે કેટલાક ચોરો ચોરી કરવાને પણ ત્યાં આવ્યા. અને તેઓએ અર્ધ રાત્રીએ ચોરી કરવાની કોશીષ કરી. જયારે ચોર લોકો ચોરી કરવા આવ્યા ત્યારે બે બાળકો ધનુષ્ય બાણ લઇને તેઆની સામે દોડયા. આ પ્રમાણે આખી રાત વીતી જતાં ભગવાનના દર્શનથી ચોર લોકોની બુદ્ધિમાં ફેર પડી ગયો. ચોર લોકોએ પરમ સ્નેહથી દોડીને તુલસીદાસજીના ચરણમાં પડીને પૂછયું કે–હે પ્રભુ એ બે બાળક કોણ છે કે જેના ભયથી અહીં કોઈ આવવા પામતું નથી. આવી ચોર લોકોની વાત સાંભળીને તુલસીદાસજીએ ચોર લોક પાસેથી રાતે બનેલી તમામ હકીકત સાંભળી લીધી અને ઘણા ખુશી થયા કે ધન્ય છે, ધન્ય છે, એમ કહી બળાત્કારે તુલસીદાસજીએ તે ચોરોના પગ પકડયા અને ચોર લોકો તુલસીદાસજીના શિષ્ય થઇ ગયા. અને તુલસીદાથજીના મનમાં ઘણું દુઃખ ઉત્પન્ન થયું કે અહીં સંપત્તિ રાખવી ઉચીત નથી કારણ કે સંપત્તિ રાખવાથી શ્રીરામ-લક્ષ્મણને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. જે કારણથી પ્રભુને પરિશ્રમ થયો તે સંપત્તિને ધિક્કાર છે અને મારૂં કપટ પણ આજ પર્યંત ગયું નહીં. આ પ્રમાણે વિચારી તુલસીદાસજીએ માત્ર હાથમાં કમંડળ અને કોપીન રહેવા દઇને બાકીની સર્વ સંપત્તિ લુંટાવી દીધી.

દ્વિતીય ખંડ.

એક સમયે કાશીમાં કોઇ બ્રાહ્મણ મરણ પામતાં તેની સ્ત્રીએ ઘણી હઠ કરીને સતી થવા માટે પ્રયત્ન કર્યો.

તે સ્ત્રી સ્નાન કરી; વસ્ત્રો પહેરી, નાળીયેર હાથમાં લઇને આનંદથી દેવદર્શન કરવા નીકળી. રસ્તામાં તુલસીદાસજીનો આશ્રમ આવતાં ત્યાં જઇને તે સ્ત્રીએ તુળસીદાસજીને પ્રણામ કર્યો. તે સમયે તુલસીદાસજી ધ્યાન મગ્ન હતા. તો પણ પ્રસન્ન થઇ બોલી ઉઠયા, હે સ્ત્રી તું સૌભાગ્યવંતી રહે, આ પ્રમાણે આશીર્વાદના વચનો સાંભળીને તે સ્ત્રી આ પ્રમાણે બોલી–કે હે ભગવાન્ મારો પતિ મરણ પામેલ છે અને હું સતી થવા માટે જાઉં છું. હે પ્રભુ આપના વચનની હવે શી દશા થશે.

હે પ્રભુ આપનું વચન સત્ય કરો. આવાં વચનો સાંભળી તુલસીદાસજીએ નેત્ર ઉઘાડયાં ને જોયું તો સ્ત્રીએ સતી થવાની તૈયારી કરી હતી. આ પ્રમાણે જોઈ પોતાના વચનને સત્ય કરવા માટે તુલસીદાસજી સ્મશાનમાં કે જયાં પેલા બ્રાહ્મણના શબને લઇ જવામાં આવ્યું હતું ત્યાં પેલી સ્ત્રીની સાથે ગયા. અને ત્યાં જઇને પેલી સ્ત્રિને કહ્યું;–કે હે સ્ત્રિ નેત્ર બંધ કરીને હાથ લાંબા કરીને તારા સ્વામીનું આલીંગન કરીને–મુખથી જય જય સીતારામ કહે અને બીજાઓને કહ્યું કે જે કોઇ શબની સામે નીહાળશે તે આંધળો થઈ જશે. એ પ્રમાણે તુલસીદાસની આજ્ઞા થતાં નેત્રો બંધ કરીને પ્રસન્ન થઇને સીતારામનું ઉચારણ કરવા માંડયું–જયારે સર્વે લોકો રામદોહાઇ બોલ્યાં ત્યારે શબ પણ હાથ ઉંચા કરીને બોલ્યો–જય જય સીતારામ–એ પ્રમાણે તુલસીદાસજી રામ શબ્દ

શબની પાસે બોલાવીને મસ્તક ઉપર હાથ મૂકી બોલ્યા કે હે રઘુનાથજી હું તો કશું જાણતો નથી; સર્વ તમો જાણો છો. મરણ પામેલો બ્રાહ્મણ જીવતો થઇ-દોડી-જઇને તુલસીદાસજીના ચરણો પકડી લીધા. ત્યારે જય જયકાર શબ્દનો શોર થઈ રહ્યો. કોઈ એક માણસે નેત્રો નહિ મીચ્યાં હતાં તેથી તે સ્થળેજ તે આંધળો થઇ ગયો.

પેલી સ્ત્રી વંદન કરીને તુલસીદાસજીને બોલી

'હે ભગવાન્? આપ એક આંખ મારી અને એક આંખ મારા સ્વામીની લઇને આંધળાને આપી, આપનું વચન સત્ય કરો. તુલસીદાસજીએ તે સતી સ્ત્રીને વિજ્ઞપ્તિથી 'एवमस्तु' એમ કહે-તાંજ તે પ્રમાણે અને બ્રાહ્મણ-બ્રાહ્મણી એક આંખે જોવા લાગ્યા અને પેલો આંધળો બે આંખે દેખતો થયો. પછી એક સમય કાશીમાં કોઇને મહાભયંકર ગોહત્યા લાગી. ગોહત્યા લાગવાથી તેના કુટુમ્બિયોએ તેનો ત્યાગ કર્યો. તેથી તે તુલસીદાસજીના ચરણોમાં દંડવત પ્રણામ કરી, હાથ જોડી વિનતિ કરવા લાગ્યો કે-હે ભગવન્! મને ગોહત્યા લાગવાથી કોઇપણ મારૂં મુખ જોતું નથી. ત્યારે તુલસીદાસજી બોલ્યા કે-રામ શબ્દ ઉચ્ચારણ કરવાથી તમારા શરીરમાં પાપ રહેશે નહિ. માટે તું 'રામ રામ' એ નામનો જપ કર્યા કર. હું તારા સર્વ કુટુમ્બિઓ મેળવી આપીશ. પેલા બ્રાહ્મણના મુખથી અવિચ્છિન રામ રામ શબ્દ નીક-ળતાં શરીરમાંથી ગોહત્યા તરત ભાગી ગઇ. ત્યાર પછી તુલસી-દાસજીએ તેના સર્વ કુટુમ્બિઓને બોલાવ્યા અને સર્વને મનોહર વચનો કહ્યાં કે 'રામ શબ્દ ઉચ્ચારણ કરતાંજ આનું ગોવધનું પાપ ભાગી ગયું છે માટે આનો તમે વૃથા કેમ ત્યાગ કર્યો?

માટે હવે જે પ્રકારે તમને પ્રતિત થાય તેવી ભારે પરીક્ષા તમે કરી લિયો.

આ પ્રમાણે તુલસીદાસજીનું કહેવું થતાં તેનાં સર્વ કુટુંબિઓ બોલી ઉઠયા કે-જો શિવજીના મંદિરનો નન્દિકેશ્વર આના હાથનું કાંઇ પણ ભોજન કરે તો અમને જરા પણ સંદેહ રહે નહિ અને આને પવિત્ર માનીએ '

એ પછી તુલસીદાસજી એ સર્વ મન્ડળને સાથે લઇને વિશ્વેશ્વરના મન્દિરમાં ગયા. અને નન્દીશ્વરની પ્રાર્થના કરી અને બ્રાહ્મણુના હાથના કરેલા પેંડા નન્દિકેશ્વરની પાસે ધરી દીધા. અને કમાડ બંધ કરીને બેઠા. આ ચરિત્ર જોવાને માટે ત્યાં ઘણાં મનુષ્યો એકઠા થયા હતા. થોડા સમય પછી જયારે કમાડ ઉઘાડીને જોયું તો નન્દીશ્વર સઘળા પેંડા ખાઈ ગયા હતા, પણ સર્વને પ્રતીતિ થવા માટે એક પેંડો મુખમાં રાખી મૂકયો હતો. તે જોવામાં આવતા કાશીવાસી જનોએ જયજયકાર કર્યો. તુલસીદાજીએ તે બ્રાહ્મણુના કુટુમ્બિયોએ તે સર્વ પાસે શ્રીરામ નામનો મહિમા ગાઇ સંભળાવ્યો અને તે સર્વ કુટુમ્બિયોએ તુલસીદાસજીનો મહિમા ગાયો. ત્યાર પછી એકવાર તુલસીદાસજી પાછા કેટલાક દિવસ પર્યંત અયોધ્યામાં રહ્યા હતા. તે સમયમાં ત્યાં એક બ્રાહ્મણુનો પુત્ર મરણુ પામ્યો ત્યારે તેનો પિતા તુલસીદાસજીના ચરણોમાં પડયો તુલસીદાસજીએ લૌકિક રીતિથી તેને ઘણો સમજાવ્યો; પરંતુ તે બ્રાહ્મણુના ધ્યાનમાં કશું આવ્યું નહિ.

એ બ્રાહ્મણુ તો પોતાના મરણુ પામેલા પુત્રની લોથને તુલસીદાસજીના દ્વારમાં નાખીને ચાલ્યો ગયો, તે સમયે તુલસીદાસજીએ પણુ ખાનપાન કે સંધ્યા આદિ કાંઇપણુ કર્યું નહિ અને ભારે વ્યાકુળતા થઇ પડી.

ત્યારે તુલસીદાસજીએ હનુમાનૂનું સ્મરણ કરીને વિનતિ કરી કે,—'હે નાથ! તમેજ મારા આધાર છો' હનુમાનૂજીએ સ્વપ્નાવસ્થામાં એ સાંભળી કહ્યું કે—'આ બાળક ઉપર યમરાજે જબરાઇ કરી છે. તો પણ હુ, અવશ્ય જીવતો કરીશ અને આપ કે જે રામભક્ત છો તેનો શોક મટાડીશ. 'આ પ્રમાણે હનુમાનૂજી, તુલસીદાસને કહી પોતે યમપુરમાં ગયા તો ત્યાં હનુમાનજીના ચરણોમાં મસ્તક નમાવીને યમરાજે આ પ્રમાણે કહ્યું કે-'વિપ્રના બાળકનો જીવ યમપુરમાં નથી, તમે જાતે સઘળાં પુરના સ્થાનોમાં શોધી લિયો.' આ પ્રમાણે યમરાજનું બોલવું થતાં જયારે હનુમાનજીએ યમપુરીમાં સર્વ સ્થળે શોધ કર્યો પણ બાળકનો જીવ કયાંય જોવામાં ન આવતાં યમપુર ઉપર અત્યન્ત ક્રોધ કર્યો. શ્રીરામન્દ્રજીના ચરણોના મહિમાનુ સ્મરણ કરીને, સઘળી યમપુરીને પુછડાથી લપેટી લઇને યમરાજાને આવાં વચનો કહ્યાં કે—'બ્રાહ્મણના બાળકને જીવતો કરો નહિ તો તે બાળકની સાથે યમપુરી નષ્ટ થઇ જશે. મારા પ્રભુ તરારા સમાન બીજો યમ બનાવી લેશે,' હનુમાનૂજીના આવાં વચનોથી યમરાજાએ હાથ જોડીને કહ્યું કે—'ભાગ્યટાળવાની મારામાં શક્તિ નથી'

'ચિત્રગુપ્તે જે જે અક્ષયમાળા લખી દીધી છે, તેને ચલાયમાન કરવાને દેવતાઓ કે દૈત્યો કોઇપણ સમર્થ નથી.'

આવાં યમરાજાના વચન સાંભળી, હનુમાનૂજીએ હસીને કહ્યું કે તમે જે કહો છો તે નિયમ રામભક્તિ વગરનાં મનુષ્યોને માટે છે. આ વિષયમાં સનાતન વેદમાં કહેલ પ્રમાણે કહું છું તે તમે સાંભળો।

વિધાતાએ જે લલાટમાં લખી દીધું હોય છે, તે મિથ્યા થતું નથી. પરંતુ પરમ પ્રેમી રામદાસોને છોડીને બીજાઓને આ નિયમ લાગે છે.

આવાં હનુમાનજીના વચનો સાંભળી યમરાજે ડરીને એ બ્રાહ્મણના પુત્રનાં પ્રાણ કે જેને પોતાના ગુપ્ત સ્થાનમાં રાખ્યા હતાં ત્યાંથી લાવીને હનુમાનજીને આપી દઇને પોતાના સ્થાનનું સંરક્ષણ કર્યું.

આ પ્રમાણે હનુમાનજીએ બ્રાહ્મણના પુત્રને જીવતો કરી દીધો. સગળી અયોધ્યામાં વધાઇ પડી. તુલસીદાસજી પણ મહા આનન્દ પામ્યા. અને અયોધ્યામાં રહીને કેટલોક કાળ વ્યતિત કર્યો ત્યાં એક સમય શ્રીરામચન્દ્રજીના દર્શનની ઉત્કંઠાથી કોઇ એક વાણીઓ આવ્યો. અને તેણે તુઇસીદાસજીને વિનંતી કરી કે-'મને શ્રીરામથંદ્રજીનાં દર્શનની ઇચ્છા થઇ છે. તુલસાદાસજીએ મન્દહાસ્ય કરી કહ્યું કે-'એ વાત બનવી તો મહા કઠિણ છે. સહજમાં શ્રીરામચન્દ્રજીનુ દર્શન થતું નથી. તેમાં તો કરોડો જન્મ વ્યતિત થઈ જાય છે.' વાણીઓ બોલ્યો કે-'કોઈ પણ દર્શનનો ઉપાય બતાવો' ત્યારે તુલસીદાસજીએ સમજાવ્યુ કે-'શરીર ઉપરના સ્નેહનો ત્યાગ કરીને પૃથ્વીમાં એક બરછી ખોડીને તેના ઉપર કુદી પડયા. 'આ પ્રમાણે કરવાથી કદાચ દર્શન થાય તો થાય. બીજો એકે ઉપાય નથી' ? વાણીઓ બોલ્યો તમે કે-'આ સત્ય કહો છો તે અસત્ત તો નથી' ? તુલસીદાસજી બોલ્યા કે-'સત્ય છે, સત્ય છે, સત્ય છે. આ પ્રમાણે તુલસીદાસજીનું નિશ્ચયાર્થ બોલવું થતાં વાણીઓ તો પૃથ્વીમાં બરછી ખોડીને તે બરછી ઉપર કૂદવા માટે ઝાડ ઉપર ચઢયો; પરન્તુ મરણના ભયથી તેનાથી કૂદાયું નહિ

તેથી તે સમયે વાણીઓ વારંવાર પસ્તાવા લાગ્યો. એ સમયમાં કોઇ ક્ષત્રિય માર્ગમાં જતો હતો તેના જોવામાં આ કૌતુક આવતા વાણીઆને આવીને પૂછ્યું કે' આ તું શું કરે છે? ત્યારે વાણીઆએ સઘળી વારતા કહી સંભળાવી.

ક્ષત્રિયે કહ્યું કે ' તું ઉતરી આવ, શા માટે તું તારા શરીરને વૃથા નષ્ટ કરે છે. હે ભાઇ? મારી પાસેથી થોડું ગણું દ્રવ્ય લે અને ઘેર જઇને રોજગાર કર.' વાણીયો, ક્ષત્રિયના વચન માની ધન લઇને તુરત પોતાના સ્થાનમાં ચાલ્યો ગયો. ક્ષત્રિયે મનમાં જાણી લીધું કે ' તુલસીદાસજીની વાણી કદિ પણ મિથ્યા થતી નથી.' આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને ઝાડ ઉપર ચડીને બરછીના ઉપર કૂદી પડયો એટલે તુરતજ શ્રી રામચન્દ્રજીએ તેણે ઉપરજ પકડી લીધો. નગરમાં દુંદુભિ વાજાં વાગવા માંડયાં અને સકળ સંસારમાં તેનો સુયશ છાઇ ગયો. આ વિષયમાં તુલસીદાસજીએ જે પ્રમાણ કહ્યાં છે, તે હું લખી દર્શાવું છું કે ' વિશ્વાસ વગર કોઇ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી અને હરિજન વગર સંસારનો ભય નાશ થતો નથી. એક દિવસે જયારે તુલસીદાસજી સ્નાન કરવાને ગયા અને સ્નાન કરવાને જયારે જળમાં પ્રવિષ્ટ થયા ત્યારે ત્યાં એક સ્ત્રી નગ્ન સ્નાન કરી રહી હતી, તે સ્ત્રીએ લજ્જાથી વ્યાકુળ થઇને આ પ્રમાણે કહ્યું કે ' તમને રામ દોહાઇ છે મારી તરફ પીઠ કરીને ઉભા રહો.' આ પ્રમાણે સ્ત્રીનું બોલવું થતાં તુલસીદાસજી પીઠ દઇને ઉભા રહ્યા અને પેલી સ્ત્રી સ્નાન કરી વસ્ત્ર પેહેરી ઘેર ચાલી ગઇ અને તુલસીદાસજી તો રામદોહાઇ સાંભળીને જેમના તેમ પીઠ દઇને આખો દિવસ વ્યતિત થતાં સુધી જ ત્યાં ઉભા રહ્યા; કારણ કે તે સ્ત્રી જતી વેળાએ

રામદોહાઈ છૂટવાનું કહેવું ભુલી ગઇ હતી. આ વાર્તાનો આખા નગરમાં કોલાહલ થઇ રહેતા તે સ્ત્રી પણ સાથે આવી.

અને તુલસીદાસજીને કહેવા લાગી કે–' તમને શ્રીરામચન્દ્રજીના શપથ છે, માટે હવે તમે આપના આશ્રમમાં જાઓ. તમારૂ અહિ કામ નથી. આ પ્રમાણે તે સ્ત્રી બોલવું થતાં તુલસીદાસજી જળથી બહાર નીકળીને પોતાના આશ્રમમાં આવ્યા. જ્યારે તે જળમાં ઉભા રહ્યા તે સમયમાં જળના જંતુઓ પગના માંસને ખાઇ જતા હતાં, તો પણ તે જે સ્થળે ઉભા હતા તે ત્યાંથી એક પગલું પણ ખસ્યા ન હતા. શ્રી રામચંદ્રજીના શપથ આ પ્રકારના છે. રામદ્રોહી થોડી બુદ્ધિવાળા લોકો વગર પ્રયોજને અનેક શપથો કરે છે, અને પાવા તેને મિથ્યા કરીને આચરણ કરે છે.

આવાં આવાં અનેક કારણોને લીધે જયારે તુલસીદાસજીનો પ્રભાવ વૃદ્ધિ પામી સઘળી પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત થયો, ત્યારે દિલ્લીના પાદશાહે અતિ આનંદના સમૂહરૂપ કીર્તિ સાંભળીને, પોતાના નાયકને આજ્ઞા આપી કે–' તુલશીદાસજીને અહિ લઈ આવ.' આ પ્રમાણે પાદશાહની આજ્ઞા થતાં નાયકે દિલ્હીથી કાશીમાં આવીને તુલસીદાસજીના ચરણોમાં મસ્તક નમાવ્યું અને કહેવા લાગ્યો કે–' હે મહાત્મા આપને પાદશાહ બોલાવે છે. આ પ્રમાણે કહીને તે નાયક કહીને ચાલ્યો ગયો ત્યાર પછી તુલસીદાસજીએ વિચાર કર્યો કે, ' પાદશાહને મારૂં શું પ્રયોજન હશે?' અને જો હું દિલ્હી નહિ જાઊં તો પાદશાહ અવશ્ય મારા દર્શન માટે અહિ આવશે. તો અહિના તથા માર્ગના પ્રાણીઓને કષ્ટ થશે એ માટે મારે આતેજ અહિંથી ચાલીને જવું એ ઉચિત છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તુલસીદાસજી સાધુ સમાજને સાથે લઇને શ્રીરામચંદ્રજીનું

સ્મરણ કરીને દિલ્હી ગયા. ત્યાં પાદશાહે તેનો બહુજ આદર સત્કાર કર્યો અને પછી દરબારમાં બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે, 'તમને સાહેબ-ભગવાનનો મેલાપ થયો છે, માટે આજ મને પણ તે સંબંધનો પ્રતાપ દર્શાવો.' તુલસીદાસજી બોલ્યા કે-'હું કેવળ રામનામ જાણું છું બીજો કોઇ સાહેબ માનતો નથી.'

એમ તુલસીદાસજીનું બોલવું થતા પાદશાહે કરામત જોવાને માટે હઠતાથી ઘણો હઠ કર્યો; પરંતુ તુલસીદાસજીને કરામત્ત દર્શાવવાની મનમાં ઈચ્છા થઇજ નહિ.

ત્યારે પાદશાહે ક્રોધ કરીને કહ્યું કે, 'તું ખોટી કરામતનું અભિમાન રાખે છે. માટે હે સીપાઇઓ ? આને બંધીખાનામાં લઇ જાઓ. જોઉં છું કે, આનો રામ શું કરે છે ?' આ પ્રમાણે પાદશાહની દઢ આજ્ઞા થતાં સીપાઇઓ તુલસીદાસજીને બંધીખાનામાં લઇ ગયા. ત્યારે તુલસીદાજીએ વિચાર કર્યો કે 'મારી સહાયતા કરવાવાળા પવનકુમાર હનુમાનજી છે.' આ નિશ્ચય કરીને હનુમાનજીનું સ્મરણ કરીને એક પદની રચના કરી એમ એક પદ રચીને ગાયું કે.

पद—ऐसो तोंहिं न बूझिये हनुमान हठोले ॥
हांक सूनत दशकंधके भये बंधन ढीले ॥

તુરતજ હનુમાનજીને ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. બીજે દિવસે પ્રાતઃકાળ થતાંજ દિલ્લીમાં કરોડો વિકટ વાનરાઓએ દેખાવ આપ્યો, કોટ, કાંગરાઓ તથા હવેલીઓ ઉપર વાનરાઓજ દેખાવા લાગ્યા અને તેઓએ હવેલી ઉપરના કળશોને તોડીને જયાં ત્યાં ફેંકી દીધા. એકેક ઘરમાં તુરત લાખો વાંદરાઓ પેસતા દેખાવા લાગ્યા

અને પાદશાહના લાલ કિલ્લા મધ્યેના મકાનોમાં અનેક વાનરાઓએ પ્રવેશ કર્યો; જો કે અનેક તોપો તથા બંદૂકો ફોડવામાં આવી; તો પણ હજારો વાનર હઠયા નહિ. ઘણા વાનરાઓ તો પાદશાહના જનાનામાં પેસીને બેગમોને પકડીને દુઃખ આપવા લાગ્યા.

બેગમોનાં વસ્ત્ર ફાડી નાખીને તેઓને વસ્ત્ર રહીત કરી, તેઓને સર્વ અંગો ઉપર નખોવડે વીખરડા ભરવા લાગ્યા. કોપના રંગમાં રંગાયલા વાનરાઓએ દિલ્હીમાં હાહાકાર મચાવી દીધો.

જેઓ દિલ્લીના નિવાસી હતા, તે સર્વ મહા વ્યાકુળ થઇને જીવવાની આશા છોડી બેઠા. આ પ્રમાણે સર્વની દુર્દશા નીરખીને પાદશાહ ઘણો ગભરાયો અને સર્વ મંત્રીઓને બોલાવ્યા અને આજ્ઞા કરી કે 'આ અપાર જુલમ શા કારણથી થયો તેનો વિચાર કરો.' આ સમય ત્યાં એક વૃદ્ધ કાજી હતો તેમણે કહ્યું કે 'આપે મહા અવિવેક કર્યો છે. જે ફકીરને આપે કેદ કર્યો છે, તે ફકીરે આ પોતાની કરામત દેખાડી છે. પાદશાહની સન્મુખ મંત્રીઓ વિગેરે આ પ્રમાણે વિચાર કરતા હતા, એટલામાં તો દિલ્લીમાં વિશેષ હાહાકાર મચી ગયો. પ્રત્યેક પુરૂષ તથા પ્રત્યેક સ્ત્રીને લાખો વાનરાઓ વળગવા લાગ્યા. અને બેગમો તો સુંથણીઓ તથા પગમાં પગરખાં વગર 'બોદા બોદા' પોકારતી ભાગવા લાગી. વાનરાઓ સ્ત્રીઓના કેશ ખેંચવા લાગ્યા. ત્યારે ભાગવા જતાં સ્ત્રીઓ પડી જવાથી તેઓનાં માથાં ફુટી જતાં હતાં. માતા પુત્રીને અને પીતા પુત્રને તજીને ભાગવા લાગ્યા અને ભયથી કોઇએ કોઇને પણ સાથે લીધાં નહિ. એ સમય દિલ્લીમાં પ્રલય થતો હોય એમ જણાવા લાગ્યું વાનરાઓએ પ્રત્યેક મોહોલ્લાઓમા

હલ્લો મચાવી દીધો. ત્યારે પાદશાહ તુરત બંધીખાનામાં જઇને તુલસીદાસજીના ચરણોમાં પડયો.

અને હાથ જોડીને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે મેં આપની કરામત જોઇ લીધી. હવે વાનરાઓને સમેટી લિયો; નહિ તો દિલ્લીમાં પ્રલય સમાન થઇ જશે.

તુલસીદાસજી બોલ્યા કે–' આ સર્વ કરામત ન સમજતાં શ્રી રામચન્દ્રજીનુંજ ચરિત્ર છે એમ મનમાં સમજો. જો હવે તમે તમારૂં કલ્યાણ ચાહતા હો તો, શહેરમાં શ્રી રામચન્દ્રજીની દોહાઇ ફેરવો. આ દિલ્હી તો હવે હનુમાનજીનું સ્થાન થઇ ગઈ. માટે તમે બીજું કાંઇ સ્થાન રચીને ત્યાં વાસ કરો.' પાદશાહ તુલસીદાસજીની આજ્ઞા સ્વીકારી, મસ્તક નમાવી દિલ્હીમાં રામ દોહાઇ ફેરવી. તેજ સમયે વાનરાઓનો ઉપદ્રવ શાન્ત થઇ ગયો. ત્યાર પછી પાદશાહે તુલસીદાસજીનો સારો સત્કાર કરી, પાદશાહે બીજી દિલ્હી વસાવી યમુનાજીના કીનારા ઉપર રામઘાટ બંધાવીને પહેલી દિલ્હી તુલસીદાસજીને અર્પણ કરી. અને પાદશાહ પ્રસન્નતાપૂર્વક નવી દિલ્હીમાં રહ્યો અને તુલસીદાસજીને નવી દિલ્હીમાં રાખ્યા. તુલસીદાસજીની પેઠે તે સમયમાં સૂરદાસજીની કીર્તિ વિશેષ ફેલાઇ રહેલી હોવાથી પાદશાહને સૂરદાસજીના દર્શનની અધિક અભિલાષા થતાં, બુદ્ધિમાન લોકોને વ્રજમાં મોકલીને સૂરદાસજીને પણ દિલ્હી બોલાવ્યા. જે સમય તુલસીદાસજીનો અને સૂરદાસજીનો સમાગમ થયો ત્યારે આખું શેહેર રામકૃષ્ણમય થઇ ગયું.. એ બંન્ને પાદશાહના દરબારમાં ગયા ત્યારે પાદશાહે તેઓનો અત્યંત સત્કાર કર્યો.

ત્યારે પાદશાહે સૂરદાસને કહ્યું કે-' તમે કાંઈ કરામત દર્શાવો.' ત્યારે સૂરદાસજીએ કહ્યું કે-' તુલસીદાસજીની કરામત જોયા છતાં પણ હજુ તમારૂ પેટ ભરાયું નથી ?

તમારા જનાનામાં જે તમારી પુત્રી-શાહજાદી છે, તેનું ચરિત્ર બે કાને સાંભળો. એ શ્રી કૃષ્ણના રાસની સખી છે, કોઇ પાપના સંયોગથી તમારે ત્યાં જન્મ લીધો છે. તે શાહજાદીને તુરત વ્રજમાં મોકલી દિયો, કે જયાંરાધારમણ વાસ કરે છે. આ વાતનો જો તમને વિશ્વાસ આવતો ન હોય તો હું જે વચન કહું છું, તે મારા વચન માનો. શાહજાદીના ડાબા સાથળ ઉપર તલ છે અને કપોળમાં શ્રી કૃષ્ણની મૂર્તિ જોવામાં આવે છે. સૂરદાસજીની આ વાત શ્રવણ કરી પાદશાહ ઉઠીને જનાનામાં ગયો, અને શાહજાદીને તે વાર્તા કહીને કહ્યું ને તેને સૂરદાસજી બોલાવે છે. પાદશાહના આ વચન સાંભળતાંજ શાહજાદી સૂરદાસજીની પાસે આવી, અને તેના હાથ ઉપર મુખ રાખીને શરીર છોડી દીધું. તેના ડાબા સાથળ ઉપર અમૂલ્ય તલ જોયો અને કપોળમાં શ્રી કૃષ્ણની મૂર્ત દેખાતી હતી. પાદશાહ આશ્ચર્ય પામીને સૂરદાસજીને પૂછ્યું કે ' આનું કારણ શું ? તે કહીને મારો સંદેહ ટાળો.' પાદશાહને તે કારણ જાણવા માટે આતુર થયેલો જોઇને સૂરદાસજી બોલ્યા કે-' આ આપની શાહજાદી રામની સખી છે તે એક દીવસ શ્રીકૃષ્ણ નહિ મળવાથી રીસાઇને બેઠી હતી. અને તેણે હુંજ મનાવા ગયો હતો પણ તેણે માન્યું નહિ. ત્યારે મેં કહ્યું કે-તું વિયોગિની થશે. ત્યારે તેણે મને કહ્યુ કે તેજ દશા તમારી થશે.

ત્યારે પોતે મદનગોપાલ-શ્રીકૃષ્ણ તેને મનાવવા માટે તુરત

ત્યાં આવ્યા. અને તેનો હાથ પકડી સાથળ ઉપર પોતાની છડી રાખી, તેના વિશાળ કપોળ-ગાલનું ચુંબન કર્યું.

અને તેને મનાવીને લઇ ગયા. આ સર્વ ત્યાંનું વૃત્તાંત જાણીને શ્રીકૃષ્ણે મને કહ્યું કે તું જગતમાં જન્મ લઇ, જગતમાં વિરાજી ભક્તિ દૃઢ કરીને પ્રાણીઓને ભવસાગરથી તારજે. આ સખી પાદશાહની શાહજાદી થશે અને તને મળતાં પોતાનો દેહ છોડી દેશે. તેણે ક્રોધથી મને હાથનો પ્રહાર કર્યો હતો. તે હવે શરીરનો ત્યાગ કરીને શ્રી યદુપતિના ધામમાં ગઈ. તેના સાથળ ઉપર શ્રીકૃષ્ણે છડી રાખેલી હોવાથી તેના સાથળ ઉપર તેનો તલ થઇ ગયો અને ગાલનું ચુંબન કર્યું હતું તેથી કપોળમાં શ્યામ મૂર્તિ વસી હતી.' પાદશાહ સૂરદાસજીનાં આ વચનો સત્ય જાણી આશ્ચર્ય પામી સૂરદાસજીને પગે લાગ્યો. સૂરદાસજી અને તુલસીદાસજી આ પ્રમાણે દિલ્લીમાં ઘણા વખત સુધી રહ્યા, અને સત્સંગ કરી, સત્સંગના આનન્દનો રસ લેતા હતા. તે સમયે પાદશાહનો મદોન્મત થયેલો મોટો હાથી ચાલ્યો આવતો બન્નેના જોવામાં આવ્યો. લોકો પોકારવા લાગ્યા કે 'તુરત ભાગો નહિ તો આ હાથી મારી નાખશે.' સૂરદાસજીએ કહ્યું કે-'હે ગુસાંઇજી' હું અહિંથી જાઉં છું. હવે આ સ્થળે આપણાથી અહીં રહી શકાય નહિ મારા નન્દલાલ બહુજ બાળક છે, તે આ દુર્ધર હાથીને શી રીતે મારી શકે? તમારી બેસવાની ઇચ્છા હોય તો ભલે બેઠા રહો કેમકે તમારો નાથ ધનુષધારી છે.

તૃતીય ખંડ

આ પ્રમાણે કહીને સૂરદાસજી ગોપાળને ખોળામાં લઇને ત્યાંથી ભાગી ગયા, અને તુલસીદાસજી તો હસીને શ્રી રામચંદ્રજીનું સ્મરણ કરીને ત્યાંજ બેઠા રહ્યા.

પેલો હાથી તુલસીદાસજીની સામે દોડયો કે અકસ્માત્ માથામાં બાણ લાગ્યું. ત્યારે તે હાથી ઘોર ચીત્કાર કરીને મરણ પામ્યો. આ વૃતાન્ત સઘળા જગતમાં વિદિત થયુ. આ પ્રમાણે તુલસીદાસજી, સૂરદાસજીનો સમાગમ કરીને પૂર્ણ આનંદ પામીને કાશીમા આવ્યા. એક સમય મહા જ્ઞાની નાભાજી કે જેણે ભક્તમાલ બનાવી છે તેણે આ સંતોને આમંત્રણ કર્યું. તેથી સર્વ સન્તોએ તેને ત્યાં જવા માટે પ્રયાણ કર્યું તુલસીદાસને પણ નોતરૂ આવ્યું, ત્યારે તેમણે મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો કે પંગતમાં બેસી 'બ્રાહ્મણોએ કાહે પકવાન ખાવુ એ ઉચિત્ નથી ' આવો વિચાર કરી તુલસીદાસજી ત્યાં ગયા નહિ ત્યારે, હનુમાનજીએ આ પ્રમાણે કહ્યું કે—નાભાજીને ભક્તરાજ જાણીને તુરતજ તેને ત્યાં જાઓ. હનુમાનજીની આજ્ઞાથી ગુંસાઇજી તુરત ભિક્ષુક પેઠે ચાલ્યા. જયારે ઓડઝા નામના નગરની પાસે તુલસીદાસજી પહોંચ્યા ત્યારે ત્યાં એક કૌતક જોવામાં આવ્યું. ત્યાંના ઇન્દ્રજીત નામના રાજાએ ઘણા ઘણા કવિઓનો સમાજ એકઠો કર્યો હતો.

તે કવિઓના સમાજે ત્યાં કેશવદાસ નામના કવિ, તે જેણે જગતમાં રામચન્દ્રિકા નામના જે વિમળ ગ્રન્થનો પ્રકાશ કર્યો છે, તેને કવિઓના શિરતાજ કર્યા.

અને કહ્યું કે-' હે નાથ ' હવે મારો ઉદ્ધાર કરો અને મારા ગ્રન્થને સુધારો. મારી કુમતિથી મારો આ ગ્રન્થ કોઇએ વાંચ્યો નહિ, હું ઘણા પ્રકારે રૂદન કરી કરીને હારી ગયો છું.

તુલસીદાસજીએ હસીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે—તમે સુખની ખાણરૂપ રામચન્દ્રિકા પૂર્ણ થઈ ગઈ ત્યારે કેશવદાસજી જય શબ્દ કહીને પ્રેતપણાથી મુક્ત થયા. અને તુલસીદાસજી ત્યાંથી નાભાજીની પાસે ગયા. તે બરોબર સુખપુર્વક પંગતના સમયેજ પહોંચ્યા. તુલસીદાસજી તો પંગતને છોડીને જયાં નિચે પાતલ પડી હતી ત્યાં બેઠા. પાતલના નીચે સાધુની પાદુકા પડી હતી તેજ પાતલ ઉપર મહા પ્રસન્ન થઇને ગુસાઇજી જમવા બેઠા. ત્યારે નાભાજી તેનો હાથ પકડીને મળ્યા. અને ત્યાંથી ઊઠાડીને પંગતિના મધ્યમાં બેસાડયા. અને વારમ્વાર તુલસીદાસજીના ચરણોમાં નાભાજીએ શિર નમાવ્યું. તુલસીદાસજીએ કેટલાક દિવસ સુધી ત્યાંજ નિવાસ કર્યો, અને સત્સંગતિ કરીને મહા સુખ લીધું. નાભાજીએ તુલસીદાસજીની આવી ઉજ્જવળ મતિ જોઇને, પોતાના ભક્તમાળ નામના ગ્રન્થમાં તેને ભક્તોના શિરોમણી કરીને લખ્યા. ત્યાર પછી વ્રજ મંડળની યાત્રા કરતા તુલસીદાસજી સુખપૂર્વક ચાલ્યા.

તુલસીદાસજીએ ચોરાસી કોસ વ્રજની યાત્રા કરી, રામ-કૃષ્ણમાં અભેદ ભક્તિને લીધે આનન્દથી ભરપૂર થઈ ગયા.

પછી જયારે વૃન્દાવનમાં આવ્યા, ત્યારે પ્રત્યેક ઘાટમાં સ્નાન. અને પછી સર્વ મન્દિરોમાં દર્શન કરીને ' જ્ઞાનગૂદરી ' નામના સ્થાનમાં નિવાસ કર્યો. ત્યાં એક પરશુરામ નામનો મહંત રહેતો હતો તે શ્રીકૃષ્ણનો અનન્ય ઉપાસક હતો. તેણે તુલસીદાસજીને

સર્વ રીતે જોઇને મહાપ્રેમ વધારીને સત્સંગતિ કરી તુલસીદાસજીના નિત્ય નિત્ય નવીન પ્રેમ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. પરશુરામનાં મન્દિરમાં શ્રીકૃષ્ણરૂપ લક્ષ્મીપતિ શોભતા હતા, બંસીથી, લાકડીથી, કાછથી; મસ્તક ઉપરના મુકુટથી, અને વક્ષઃ સ્થળમાં ધારણ કરેલી માલાથી, તથા હૃદયને હરણ કરનાર રાધાજીના સમીપ શોભતો હતો. તેથી સુન્દર ત્રિભંગી છબી શોભતી હતી. એક દિવસ ત્યાં હમેશના નિયમાનુસાર તુલસીદાસજી દર્શન કરવાને માટે ગયા. ત્યારે ત્યાં રહેતા પરશુરામ મહન્તને તેમની પરીક્ષા લેવાની ઇચ્છા થઇ. જયારે તુલસીદાસજી દંડવત્ કરવા લાગ્યો, ત્યારે પરશુરામે પ્રેમથી કહ્યું કે–' પ્રથમ મારા કાંઇક વચન સાંભળો અને પછી દ્વાર ઉપર દંડવત કરો.

સર્વ કોઇ પોતપોતાના ઇષ્ટને પ્રણામ કરે છે, પણ પરશુરામ કહે છે કે જે માણસ પોતાના ઇષ્ટ વિના નમે તે મૂર્ખ છે. પરશુરામનાં આવાં વચન સાંભળીને, હૃદયમાં પ્રસન્ન થઇને શ્રી રામચન્દ્રજીનું ધ્યાન ધરીને તુલસીદાસજી બોલ્યા કે, હે નાથ ? આજની છબીનાં શા વખાણ કરૂં, ભલા બન્યા છો; પરંતુ જયારે ધનુષબાણ હાથમાં ધારણ કરશો ત્યારે તુલસીદાસનું મસ્તક નમશે. આ સમયે રાધાકૃષ્ણે મુરલી અને લાકડી ગુપ્ત રાખીને હાથમાં ધનુષબાણ ધારણ કર્યું. તુલસીદાસજી કહે છે કે–ભક્તની રૂચિ જોઇને નાથ શ્રીકૃષ્ણ, રઘુનાથ થયા.

સર્વ લોકોએ આ વાર્ત્તા પ્રત્યક્ષ જોઇ, તેથી વૃન્દાવનમાં જય જયકાર મચી ગયો. પરશુરામ મહન્તે તુલસીદાસજીનાં ચરણો પકડી લીધાં, અને ધન્ય ધન્ય કહીને મહા આનંદ પામ્યો.

હું આજપર્યંત કૃપાનિધિ શ્રી રામચંદ્રજીને કોસલ દેશના મહારાજાજ જાણતો હતો, પણ આજે તમોએ બાર કળાના ઇશ્વરરૂપ તેમને પ્રતિપાદન કરીને મારો ભાવ અતિ દઢ કરી દીધો. જયારે શ્રી રામચંદ્રજી મહારાજ છે અને વળી ઇશ્વર છે તો હવે તેનું નામ હું શી રીતે ત્યાગ કરી શકું? તુલસીદાસજીનાં આ વચન સાંભળી, તેને શ્રી રામચંદ્રજીના અનન્ય ઉપાસક જાણી, સર્વ સંતોએ આનંદ પૂર્વક તેમનાં ચરણો પકડયાં. આ પ્રમાણે અનેક સત્સંગો કરતા તુલસીદાસજી પ્રેમથી પૂર્ણ થઇને વૃંદાવનમાં રહ્યા. ત્યાં કેટલાક દિવસ રહી પાછા ચાલીને કાશીમાં આવ્યા. કાશીમાં આવી, તુલસીદાસજીએ વિનય પત્રિકા નામનો જે ગ્રંથ બનાવ્યો હતો, તેને મંદિરમાં પધરાવ્યો. અને સન્મુખ ઉભા રહી હાથ જોડી વિનંતી કરી કે, જો મારી આ 'વિનયપત્રિકા' સત્ય હોય તો આમાં આપના હસ્તાક્ષરની સહી થવી જોઇએ કે જેથી મારૂં દુસ્સહ દુઃખ તુરત મટી જાય આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરીને કમાડ બંધ કરીને તુલસીદાસજી ગયા તે પછી પ્રાતઃકાળે ત્યાં આવ્યા. પ્રાતઃકાળે આવી કમાડ ઉઘાડી પુસ્તકા લઇને જોવા લાગ્યા તો તેમાં શ્રી રામચન્દ્રજીના હાથની સહી હતી. તે જોતાંજ તુલસીદાસજીએ 'વિનયપત્રિકામાં' આ પદ કર્યું કે જે પદ હું અહિં થોડુંક લખી દઉં છું.

અનાથ તુલસીના ગ્રંથ ઉપર શ્રી રામચંદ્રજીના હાથની સહી પડી છે.

પછી તુલસીદાસજીએ કાળને અતિ દુરસ્ત જાણીને રામધામમા જવાનો વિચાર કર્યો અને સર્વ સંતોએ આ પ્રમાણે કહ્યું હતું કે

હવે શ્રી રામચંદ્રજીનો વિરહ સહન થઇ શકતો નથી માટે હું

વેના ધામમાં જ . રાખુ છું. તુલસીદાસજીનાં આ વચનો સાંભળીને સર્વ વિવેક ો મહા વ્યાકુળ થઇ ગયા.

તેઓને તુલસીદ જીએ ઉપદેશ આપ્યો કે, મારા રામાયણ, ગીતાવલી અને વિનયપત્રિકા—આદિ ગ્રન્થ વેદ મર્યાદાથી પૂર્ણ છે. માટે તે ગ્રન્થોને પ્રેમથી સંભાળજો, સમજજો અને તે પ્રમાણે ચાલજો, તો અન્ત સમયે તમને ભગવાન્ દશરથકુમાર શ્રીરામચંદ્રજી અવશ્ય મળશે.

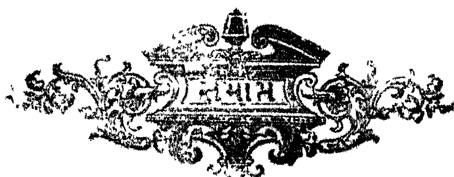
આ પ્રમાણે કહી, તુરત અસીવરણાના કિનારા ઉપર આવી, નેત્રબંધ કરી, તુલસીદાસજીએ પોતાનું શરીર અચળ કરી દીધું અને તે સમય ત્યાં સન્ત લોકોની પુષ્કળ ભીડ થઇ.

આકાશમાં દુંદુભી નગારાં વાગ્યાં અને મોટો પ્રકાશ જોવામાં આવ્યો. અને ચારે કોર વિજળીના સમાન ચપળ પ્રકાશ ચમક્યો.

વિક્રમ સંવત્ ૧૬૮૦ માં શ્રાવણ શુદિ ૭ ને દિવસે અસીવરણાના કિનારા ઉપર તુલસીદાસજીએ શરીરનો ત્યાગ કર્યો.

ભવસાગરથી પાર ઉતરવા માટે વહાણ સમાન ગ્રન્થોને બનાવવાવાળા ધીર બુદ્ધિવાળા શ્રી તુલસીદાસજી વિમાનમાં ચઢીને શ્રીરામચંદ્ર ભગવાન્‌ના સાકેત લોકમાં ચાલ્યા ગયા.

ઇતિશ્રી.

સામાજીક-નૈતિક અને ધાર્મિક શ્રી અરપુર.

અમારાં લોકપ્રિય . નંકો.

		કીંમત.
૧	સંસારદર્શન (પાકા પુંઠામાં) ...	૧—૮—૦
૨	વિનોદીની અને કમલીની ..	૦—૫—૦
૩	ડોકટર ધનચક્ર...	૦ ૧૦—૦
૪	શ્રી રામચરિત્ર	૦—૮—૦
૫	મજેલી પાંચ વાર્તાઓ ...	૦— —૦
૬	આનામાળા સીરીઝો. (અંક ૧૨) .	૧—૬—૦
૭	મહાત્મા તુલસીદાસનું જીવનચરિત્ર...	૦—૪—
૮	ગુંજમાળા (વાર્તાઓ)	૦—૪—
૯	અસીબાબા અને ચાલીસ ચોર ..	૦—૪—૦

પોસ્ટેજ જુદું.

ઉપરના પુસ્તકો મંગાવનારે નિચેને શિરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

ગોર અંબાલાલ છગનલાલ
C/0 ગુજરાતી પંચની ઓફીસ
પાચકુવા ચાર રસ્તા
અમદાવાદ

શાહ પિતામ્બરદાસ ઝવેરદાસ
પોસ્ટ વડા ગામ વાયા તલોદ
એ. પી રેલવે

શ્રી ગુજરાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં ના. સોમાલાલ મંગળદાસે છાપ્યું.
પાચકુવા અમદાવાદ.